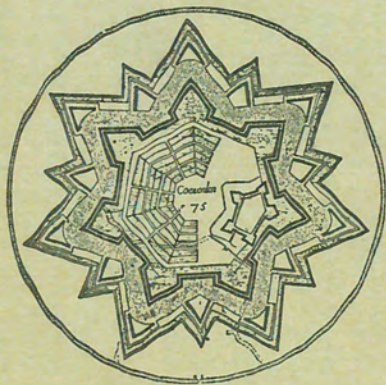

Quaest.

J. L.

1956

JAARVERSLAG

OVER

1956

STICHTING MENNO VAN COEHOORN

J. L. H. A. Antonl

STICHTING MENNO VAN COEHOORN

Opgericht 18 april 1932

Beschermheer Z.K.H. de Prins der Nederlanden.

JAARVERSLAG OVER 1956

Inleiding

Het was in het afgelopen jaar dertig jaren geleden dat de vestingen Naarden en Willemstad (met nog vele andere werken), als verdedigingswerken in de zin der Wet, werden opgeheven. Wij brengen deze gebeurtenis in herinnering omdat het de directe aanleiding is geweest tot het vormen van een Comité tot het bevorderen van het behoud van deze vestingen als Monument van geschiedenis en kunst, een comité waaruit vijf jaren later de Stichting Menno van Coehoorn is ontstaan.

Op de drempel staande van de viering van het vijf en twintigjarig bestaan van de Stichting past ons een eerbiedig woord van hulde en dankbaarheid aan de mannen van het eerste uur, waarvan de meesten reeds zijn ontslapen en enkelen nog steeds een eervolle plaats in het tegenwoordige Bestuur van de Stichting innemen. Door hun initiatief kwam de Stichting tot stand, hun geestdrift en ijver hield haar in stand en de vruchten van hun arbeid mogen wij aanschouwen, niet het minst door te ervaren dat thans in ruime kring het bestaansrecht van de Stichting steeds meer wordt erkend. Immers, ook in het afgelopen jaar mochten wij weer van alle zijden zeer veel medewerking ondervinden. Het MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN verleende ons een jaarlijks subsidie (zie onder „Willemstad”) en nam ook weer gunstige beschikkingen ten bate van vele objecten, waaraan de verschillende instanties, als het STAATSBOSBEHEER, de RIJKSGEBOUWENDIENST, HEEMSCHUT en vele andere, alsmede de met ons instemmende adviezen van MONUMENTENZORG, zeer veel hebben bijgedragen. De publicaties en het propagandawerk hebben er rijkelijk aan medegewerkt dat het werk van de Stichting grotere bekendheid heeft gekregen. Het getal van Donateurs en Begunstigers bleef dan ook een stijgende lijn vertonen. De belangeloze medewerking en steun, die onze *Correspondenten* en *Begunstigers* ter zake hebben willen verlenen, stemt ons tot grote dankbaarheid.

Het Dagelijks Bestuur onderging in het verslagjaar enige wijziging. De heer W. H. COOL moest om gezondheidsredenen als Voorzitter bedanken en werd opgevolgd door het Hoofdbestuurslid de heer L. J. SPANJAERDT SPECKMAN. In de plaats van de heer W. H. SCHUKKING werd op de vorige jaarvergadering de heer C. A. DE BRUIJN als Secretaris benoemd, terwijl de afgetreden Secretaris zijn plaats in het Bestuur bleef behouden als Adviseur van de Stichting.

Besturen, Commissiën en Correspondenten

Onze Beschermheer, Z.K.H. Prins Bernhard, ontving ook dit jaar weer het jaarverslag, alsmede een exemplaar van het 1e deel van de atlas van historische vestingwerken.

HOOFDBESTUUR EN DAGELIJKS BESTUUR

De in 1956 periodiek aftredende leden van het Hoofdbestuur, de heren L. J. DE LAGH, ir. J. J. M. AANGENENDT, jhr. mr. dr. A. B. G. M. VAN RIJCKEVORSEL, L. J. SPANJAERDT SPECKMAN, dr. V. WESTHOF en dr. J. W. WIJN, werden bij acclamatie herbenoemd. Het eveneens periodiek aftredende lid van het Dagelijks Bestuur, mr. P. J. VAN DER MARK, werd op dezelfde wijze herkozen.

De heer C. A. DE BRUIJN, sedert het vorige jaar lid van het Hoofdbestuur, en in het Dagelijks Bestuur aan het secretariaat toegevoegd, werd benoemd tot secretaris van de Stichting.

De aftredende secretaris, de heer W. H. SCHUKKING, die 23 jaren met veel ijver en toewijding deze functie heeft waargenomen, zal in Hoofd- en Dagelijks Bestuur zitting houden als adviseur.

Helaas moesten wij in het verslagjaar afscheid nemen van onze Voorzitter de heer W. H. COOL. Reeds in de vorige jaarvergadering deed hij mededeling van zijn voornemen om heen te gaan aangezien zijn gezondheidstoestand dit wenselijk maakte. Op aandrang van het Dagelijks Bestuur, waarvoor de heer COOL was gezwicht, besloot hij nog een jaar aan te blijven. In de loop van het jaar echter is gebleken dat het waarnemen van deze belangrijke functie hem toch te zwaar werd, waarom hij aan het Dagelijks Bestuur moest berichten dat hij met ingang van 1 november 1956 zijn taak moest neerleggen.

Bijna 10 jaren achtereen heeft de heer COOL, met onvermoeide ijver en activiteit en met de inzet van zijn gehele persoonlijkheid deze hoge plaats in onze Stichting bekleed.

Bij zijn heengaan spreken wij onze grote waardering en dank uit voor de vele en gewichtige diensten welke de heer COOL voor en in het belang van de Stichting Menno van Coehoorn heeft willen verrichten. De gift in geldswaardige papieren, welke hij, mede

namens mevrouw zijn echtgenote, bij zijn afscheid aan de Stichtingskas heeft gedaan, is een hernieuwd bewijs van de plaats die „Menno van Coehoorn” in zijn hart inneemt.

Tijdens de ontstentenis van de heer COOL heeft de onder-Voorzitter, de heer L. J. DE LAGH, de voorzittershamer gehanteerd, waarvoor hem van deze plaats veel dank wordt gebracht.

Intussen heeft het Dagelijks Bestuur de Generaal-Majoor der Genie, L. J. SPANJAERDT SPECKMAN te 's-Gravenhage, lid van het Hoofdbestuur en lid van de studiecommissie, bereid gevonden de opengevallen voorzittersplaats in te nemen. Het Hoofdbestuur heeft bij referendum deze candidatuur goedgekeurd en de heer SPANJAERDT SPECKMAN als zodanig benoemd verklaard.

STUDIECOMMISSIE

In de samenstelling van deze Commissie kwam dit jaar geen verandering.

De samenstelling was als volgt:

Voorzitter : W. H. SCHUKKING.

Secretaris : C. A. DE BRUIJN.

Leden : L. J. SPANJAERDT SPECKMAN.

dr. J. W. WIJN.

A. H. MOHR.

De omvangrijke arbeid aan de atlas voor historische vestingwerken in Nederland werd bekroond met het gereedkomen en verschijnen van deel I (beschrijving van de vestingwerken in de provincies GRONINGEN, FRIESLAND en DRENTE). De Voorzitter der Commissie de Kolonel b.d. W. H. SCHUKKING, die in de afwerking van dit eerste deel het leeuwenaandeel heeft gehad, wordt hiervoor dank gebracht. Het Prins Bernhardfonds dat door zijn toegezegde subsidie de uitgave van de gehele atlas mogelijk heeft gemaakt, was zo welwillend, de subsidie voor het eerste deel te verhogen aangezien de kosten hiervan, door de toevoeging van de algemene inleiding en de bewerking van drie provincies, aanmerkelijk hoger kwamen te liggen dan die van de overige nog te verschijnen delen.

Inmiddels heeft de bewerking der bladen OVERIJSEL en GELDERLAND, in 1957 te verschijnen, goede voortgang.

Correspondenten

Verschillende correspondenten toonden zich weer actief door de toezending van gegevens over oude vestingwerken in hun rayon. De heer J. J. ROSSEEL, correspondent voor West Zeeuws-Vlaanderen, steeds waakzaam als het gaat om vernielingen aan oude vestingwerken in zijn gebied, waarschuwde herhaalde malen voor afgravingen in de omgeving van Aardenburg (zie blz. 15).

Van de heer jhr. E. C. STORM VAN 'S-GRAVESANDE, tijdelijk onze nieuwe correspondent in *Friesland*, werd een courantenartikel ontvangen betreffende de *Breebergshans*.

De heer H. STAM, correspondent voor de *Veluwezoom*, *Overbetuwe*, *Lijmers* en de *Achterhoek*, publiceerde weer enkele artikelen, o.a. in de „Graafschapsbode” over de *Besselingerschans* en de schans *Leuvenheim*.

De heer ir. CH. C. VAN DER VLIS heeft zich bereid verklaard, als *correspondent* van de Stichting op te treden voor het ten zuiden van het Noordzeekanaal gelegen gebied in Noordholland.

Donateurs en Begunstigers

Sedert het verschijnen van het vorige jaarverslag kwamen de volgende mutaties voor:

Als *donateur* van de Stichting trad toe:

De Oudheidkundige Kring „DE GHULDEN ROOS” te Roosendaal; de gemeente IJZENDIJKE bedankte.

Als *begunstiger* van de Stichting mochten wij noteren:

de heren N. A. DE JONCKHEERE te *Wageningen*, jhr. F. H. W. MICHIELS VAN KESSENICH te *Utrecht*, G. VAN DIS te *Willemstad*, P. HARTMANS te *Willemstad*, W. TIMMERS te *Willemstad*, H. F. VAN PEER te *Gorinchem*, H. DOPPENBERG te *Amsterdam*, P. J. KOST te *Breda*, J. J. C. P. WILSON te *Doorn*, L. PAPIING te *Maastricht*, M. VAN HEIJST te *Maastricht*, mr. S. VAN EIJCK VAN HESLINGA te *Breda*, J. D. HEIJBROEK te *Breda* en J. SNEEP te *Utrecht*.

Daarentegen bedankten als *begunstiger* de heren A. M. BENDERS te *Maurik* en jhr. ir. STORM VAN 'S-GRAVESANDE te *Arnhem*, terwijl ons door de dood ontviel de heer J. H. VAN HEEK te 's-*Heerenberg*. Na deze mutaties bedroeg op 1 april 1957 het aantal:

Donateurs, 43. — Begunstigers, 204.

Financieel Overzicht 1956

	Lasten	Baten
Contributies	—	f 1.453,50
Interest	—	„ 280,89
Willemstad	f 5.275,69	„ 2.271,34
Secretariaat	„ 785,10	—
Reis- en verblijfkosten	„ 75,88	—
Contributies en bijdragen aan derden	„ 49,25	—
Diverse onkosten	„ 122,22	—
Nadelig Saldo	—	„ 2.302,41
	f 6.308,14	f 6.308,14

Vergaderingen, Bezoeken, Excursies en Contacten

De jaarvergadering, met daaraan verbonden excursie voor donateurs, begunstigers en introducées, had in 1956 plaats op het fort *Loevestein*, verbonden met een bezoek aan de v.m. vesting *Woudrichem*. Het gezelschap, bestaande uit ongeveer 70 personen, werd door de slotvoogd van *Loevestein*, mr. L. R. J. RIDDER VAN RAP-PARD, burgemeester van Gorinchem, hartelijk welkom geheten, waarna hij een overzicht gaf van de geschiedenis van het slot.

Terwijl de Hoofdbestuursleden in de kamer van de slotvoogd hun vergadering hielden, maakten de overige bezoekers een rondgang door het kasteel.

De heer W. H. COOL, als voorzitter, opende tegen 12 uur de vergadering van het Hoofdbestuur. Buiten de leden van het Dagelijks Bestuur, waarvan de heer C. A. DE BRUIJN wegens ziekte afwezig was, waren 10 leden van het Hoofdbestuur aanwezig.

De heer K. DANE, Secretaris der gemeente *Willemstad* was als vertegenwoordiger van de Burgemeester dezer gemeente aanwezig. Van de overige leden hadden 10 leden berichten van verhindering ingezonden. De heer ir. H. J. A. HENDRIKX die voor het eerst als vertegenwoordiger van de Nederlandsche Heidemaatschappij een vergadering van het Hoofdbestuur bijwoonde, mocht van de Voorzitter een bijzonder hartelijk woord van welkom in ontvangst nemen. De leden van het Hoofdbestuur, de heren L. J. DE LAGH, ir. J. J. M. AANGENENDT, jhr. mr. dr. A. B. G. M. VAN RIJCKEVORSEL, L. J. SPANJAERDT SPECKMAN, dr. V. WESTHOFF en dr. J. W. WIJN werden bij acclamatie herbenoemd, evenals de heer mr. P. J. VAN DER MARK als lid van het Dagelijks Bestuur.

Onder veel dank voor de vele en goede diensten aan de Stichting bewezen, in de functie van Secretaris, legde de heer W. H. SCHUK-KING deze taak neer en verwisselde deze met die van Adviseur in Hoofd- en Dagelijks Bestuur. In zijn plaats werd als Secretaris benoemd de heer C. A. DE BRUIJN.

Door tijdnood is de bespreking van het jaarverslag niet tot haar recht gekomen, waarom besloten werd de discussie hierover naar een nader te bepalen datum uit te stellen.

Tijdens de vergadering van het Dagelijks Bestuur van 20 juli d.a.v. werd aan de heren OVERDIJKINK en BICKER CAARTEN alsnog de gelegenheid gegeven hun opmerkingen over het jaarverslag 1955 naar voren te brengen, waarop een vruchtbare bespreking is gevolgd. Een en ander is voor het Dagelijks Bestuur een reden geweest de kwestie, samengaan op één dag van jaarvergadering en excursie, ernstig onder ogen te zien.

Tijdens de lunch, in de grote Ridderzaal van het slot, vertelde

de heer W. H. SCHUKKING enige historische bijzonderheden van *Loevestein* en *Woudrichem*, (als **bijlage** bij dit jaarverslag opgenomen), gevolgd door een improvisatie van de slotvoogd, mr. L. R. J. RIDDER VAN RAPPARD over het leven op het slot in vroeger tijd. Het vervolg van de excursie voerde het gezelschap naar de v.m. vesting *Woudrichem*, waar het gemeentebestuur voor een zeer prettige ontvangst zorgde; de loco-burgemeester, de heer W. VIVEEN en de heer MAX. WOLTERS uit *Amsterdam* voerden het woord, terwijl een wandeling over de in uitstekende staat verkerende wallen deze geslaagde dag besloot.

Het Dagelijks Bestuur vergaderde in het afgelopen jaar negen maal en mocht daarbij steeds gebruik maken van de welwillend door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg ter beschikking gestelde vergader- en archiefruimte in het gebouw, Zeestraat 71 b te 's-Gravenhage.

Leden van het Dagelijks Bestuur bezochten in 1956 de volgende historische vestingwerken:

Aardenburg
 St. Andries (nieuw en oud fort)
 Brakel (opgeheven werk)
 Doesburg (Hoge en Lage Liniën)
 Durgerdam (Vuurtoren eiland)
 Gorinchem
 Heumensche schans
 Hulst (vesting en schans)
 Loevestein
 Maastricht (fort St. Pieter)
 Naarden
 Ochten en de Spees (de Linie)
 Pampus
 Poederoyen (opgeheven werk)
 Sittard (fort Sanderbout)
 Uppelsche dijk (fort)
 Voorn (Schans de)
 Woudrichem.

Verschillende bij de Stichting aangesloten organisaties zonden ons hun periodieken en jaarverslagen. Ook werden diverse uitnodigingen ontvangen tot het bijwonen van excursies en jaarvergaderingen. Aan enkele van deze uitnodigingen kon gevolg worden gegeven door het zenden van een of meer afgevaardigden uit het Dagelijks Bestuur.

Onze Penningmeester jhr. ir. SIX VAN WIMMENUM vertegenwoordigde de Stichting op de vijfde jaarvergadering van de Stichting NATUURFONDS.

De algemene ledenvergadering te *Vlissingen* en excursie naar *West Zeeuws-Vlaanderen* van de KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE OUDHEIDKUNDIGE BOND, op 6 en 7 juli werden bijgewoond door de heren W. H. SCHUKKING en mr. P. J. VAN DER MARK.

Propaganda, enz.

Door de welwillende medewerking van correspondenten en begunstigers ontvingen wij een groot aantal krantenknipsels, behelzende artikelen verband houdende met het werk van de Stichting. Hiervoor wordt hun vriendelijk dank gebracht; voor het documentatie-materiaal in ons archief vormen deze bijdragen een belangrijke aanwinst. Zij worden thans door de Secretaris in een kaartsysteem geregistreerd teneinde een en ander gemakkelijk te kunnen terugvinden.

De heer SCHUKKING reageerde op een artikel van bedenkelijke strekking in de „Nieuwe Rotterdamse Courant” van 3 juli, getiteld „Stedebouwkundige problemen in oude vestingstadjes”. De (onbekende) schrijver propageerde een slechting van de wallen van *Gorinchem*, *Geertruidenberg*, *Woudrichem* en *Heusden*. Het is wel aardig, dat het „Nieuwsblad voor Gorinchem” in een artikel blijk gaf, een andere mening te zijn toegedaan; „de wallen van Gorinchem zijn waterkerend en vervullen derhalve ook een nuttige taak” aldus het commentaar op het artikel van de N.R.Crt.

In „De Nieuwe Limburger” is een artikel verschenen, waarin met lof van het jaarverslag (1955) van de Stichting en van het *propaganda-vouwblad* over *Maastricht* gewag wordt gemaakt.

De heer W. H. SCHUKKING schreef voor het Bulletin van de K.N.O.B. een artikel over *Retranchement*.

Onze begunstiger, de heer L. J. MORREAU, heeft weer een reeks artikelen geschreven over de vestinggeschiedenis van zijn woonplaats *Maastricht*. Het waren: in „De Maasgouw” afl. 1 en 2 resp. „een Frans project tot verrassing van Maastricht in 1706”, „een plan tot aanslag op de militaire magazijnen binnen de vesting Maastricht” en „Bijdrage tot de geschiedenis van het beleg van Maastricht in 1632”, in „De Limburger” over het voormalige Biezenbastion te Maastricht en in het Tijdschrift Heemschut (speciaal Maastrichts nummer) „Inventaris van de verdedigingswerken van Maastricht”.

In de Nieuwe Rotterdamse Courant van 23 juli komt een artikel voor over de restauratie van de wallen van Geertruidenberg.

Onze Correspondent H. STAM publiceerde in de „Graafschapsbode” een artikel over de *Besselingerschans* onder de titel „Ontmoeting van historie en techniek”. Op 22 juli hebben op dit „circuit van West Europa” weer motorwedstrijden plaats gehad.

Verschenen is in de serie „Geïllustreerde beschrijving van de Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst”, het deel „West-Friesland” waarin o.a. behandeld worden de monumenten van het eiland *Texel* en op het v.m. eiland *Wieringen*. De beschrijving van de *Oude Schans* op *Texel* is van de hand van Kol. W. H. SCHUKKING.

Het „Bulletin” van 15 juni van de K.N.O.B. bevat artikelen o.a. van mej. VAN DEN BERG over de ontwikkeling van de stad *Vlissingen* en van prof. BERGHOF over *Middelburg*.

Bemoeiingen van de Stichting ten aanzien van het behoud van Historische Vestingwerken

GRONINGEN

Algemeen

De Provinciale Planologische Dienst in *Groningen* is gereed-gekomen met zijn definitieve inventarisatie van historische vestingwerken in de provincie, waarvoor overleg met de Studiecommissie voor onze atlas heeft plaats gevonden. Verschillende verbeteringen zijn daarbij overgenomen.

GELDERLAND

Doesburg (vestingliniën)

Er bestaan plannen om ter plaatse waar de nieuwe weg IJsselbrug—Doetinchem de wal van de Hoge Linie snijdt een benzine-tankstation te bouwen. Het gemeentebestuur schijnt sterk voor dit plan geporteerd te zijn. Andere Rijksinstanties schijnen echter die plaats weinig gelukkig te vinden, bij welke opvatting ook de Stichting zich aansluit. Teneinde op deze kruising van de weg en de wal, de plaats van het verdedigingswerk door beplanting zoveel mogelijk te accentueren had het Dagelijks Bestuur een bespreking met de heer ir. HUIZINGA als vertegenwoordiger van het Staatsbosbeheer. In overweging werd gegeven in ieder geval de plaats van de voormalige stads-buitenpoort door een groep bomen te doen markeren. Een nieuwe schets van het beplantingsplan wordt nog door het Dagelijks Bestuur tegemoet gezien.

St. Andries (oude fort)

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben om advies in handen van de Stichting gesteld een tweetal bij hen ingekomen verzoeken om vergunning ingevolge de ontgrondingsverordening tot het afgraven van de restanten van het oude fort *St. Andries* onder Heerewaarden. De verzoeken waren afkomstig van de eigenaressen van de binnen- en buitengronden van het v.m. fort; het lag in de bedoeling de afgraving als één geheel uit te voeren ten behoeve van een steenfabriek ter plaatse. Op 29 mei hebben enige bestuursleden van de Stichting zich op de hoogte gesteld. Weliswaar is van de hoofdwal van het fort een groot gedeelte geslecht en is de tot 1820 bestaande oude vorm verloren gegaan, maar de buitengronden zijn nog intact en vertonen de vijfhoekige grondslag. De Gemeente Heerewaarden heeft geen bezwaar tegen de afgraving. Met het Gelders Genootschap voor de instandhouding van de schoonheid van Stad en Land is de Stichting evenwel van mening dat het historisch complex behouden moet blijven, maar zij heeft geen bezwaar tegen de „afticheling” van de percelen weiland, die buiten de contrescarp zijn gelegen.

Besloten werd de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg te adviseren, de Minister te verzoeken, Gedeputeerde Staten van Gelderland uit te nodigen, *geen* vergunning ingevolge de ontgrondingsverordening te verlenen voor het eigenlijke fort.

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben bij besluit van 19 september de gevraagde vergunning tot het afgraven van de restanten van het oude fort *St. Andries* geweigerd, met uitzondering van de gronden, die buiten de contrescarp zijn gelegen. Deze mogen derhalve onder bepaalde voorwaarden gedeeltelijk worden vergraven. Naar vernomen werd hebben beide eigenaressen overwogen beroep aan te tekenen tegen deze beslissing.

Linie Ochten-de Spees

De herverkavelingswerkzaamheden in het gebied van deze linie hebben hun beslag gekregen. Onze Stichting heeft destijds geen bezwaar gemaakt tegen de egalisatie van het ten zuiden van de Linie gelegen gedeelte van de Linie. Van het ten noorden van dit riviertje gelegen deel zouden bij de ruilverkaveling drie werken worden gespaard, nl. de batterij ten noorden van de Linie, het zuidelijk bastion van het hoornwerk op de spoorlijn Kesteren—Nijmegen en een bastion van het fort aan de Spees.

Onze Voorzitter, de heer W. H. COOL, heeft tijdens zijn bezoek van de v.m. Linie kunnen vaststellen, dat de destijds gemaakte afspraken behoorlijk zijn nagekomen.

De plaatselijke Commissie voor de Ruilverkaveling te Utrecht verzocht onze Stichting te willen mededelen, te wiens name de drie gespaarde fragmenten van de Linie moeten worden gesteld, daar de gemeenten, op wier grondgebied zij zijn gelegen, weinig voor toewijzen voelen. Zij zouden de percelen willen zien ondergebracht bij Domeinen.

Het Dagelijks Bestuur heeft echter aan de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg geadviseerd de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen te verzoeken, de werkjes onder beheer van zijn Ministerie te nemen en het onderhoud op te dragen aan het Staatsbosbeheer. Van de Rijkscommissie werd bericht ontvangen dat in deze geest is gehandeld.

Zutphen

1. Het „Wijnhuisfonds” te Zutphen vestigde de aandacht van de Stichting op het feit, dat het gemeentebestuur plannen uitwerkt voor de demping van de z.g. Binnengracht, waarna in de bedding een riool zal worden gelegd. Het oude Zutphen bestond uit drie zelfstandige kernen nl. in volgorde van aanleg: de Oude stad, de Nieuwstad en de Spitaalstad. Zeer merkwaardig is, dat de drie wijken apart ommuurd waren, later gewijzigd in een gebastioneerde omwalling, echter met buitensluiting van de Spitaalstad. De Binnengracht is een deel van de voormalige 17e eeuwse vestinggracht van de Oude stad en heeft dus historische waarde. Indien het water moet verdwijnen, zou het naar onze mening beter zijn, de plaats van de gracht door middel van taluds te markeren, zo mogelijk met een sloot in het midden. In deze zin is aan het „Wijnhuisfonds” geschreven. Later werd bericht ontvangen dat het „Wijnhuisfonds” zich terzake met het gemeentebestuur in verbinding zal stellen.
2. Het Hoornwerk bij de v.m. Vispoort te Zutphen werd met hulp van een Rijkssubsidie in de jaren 1949—1952 gedeeltelijk gerestaureerd. Daar de Minister van O.K.W. niet bereid was een vergunning voor de sloping van het v.m. vestingwerk te verlenen en Z.E. een nieuw plan tot voltooiing van deze restauratie wenst te ontvangen, werd door het gemeentebestuur aan de Dienst van Openbare Werken opdracht gegeven na onderzoek van de toestand van de muren dit nieuwe plan samen te stellen en te begroten. Een zodanig plan werd ingediend en ons om advies gezonden. Onze Adviseur, de Kolonel SCHUKKING, bezichtigde daarop het Hoornwerk en kwam tot de conclusie dat de bekledingsmuren in het algemeen in goede staat zijn. De door het gemeente-

bestuur voorgestelde werkzaamheden worden daarom te veel omvattend geacht. De Rijkscommissie heeft mitsdien aan de Minister voorgesteld, door het gemeentebestuur van Zutphen een sterk vereenvoudigd plan voor de restauratie te doen opmaken en de mogelijkheid van subsidie in uitzicht te stellen.

Brakel en Poederoyen (batterijen)

De Voorzitter en de heren Six en SCHUKKING hebben op 29 mei een bezoek gebracht aan de batterij onder *Brakel* en die onder *Poederoyen*. Beide batterijen zijn bij Koninklijk Besluit van 21 maart 1956 als vestingwerk opgeheven. Het ligt in de bedoeling van het Ministerie van Oorlog, beide werken aan het Departement van Financiën over te dragen ter verkaveling. De batterij onder *Poederoyen* verkeert nog in een goede staat en er is een aardige wachterswoning bij, die wellicht de leiding van de jeugdherberg tot woning kan strekken, indien de batterij die bestemming zou krijgen. De batterij onder *Brakel* verkeert in een minder goede staat; indien een keuze zou moeten worden gemaakt, geeft het Dagelijks Bestuur de voorkeur aan het behoud van die onder *Poederoyen*.

De Voorn (of fort Nassau)

Dit fort, ontstaan uit een schans van c. 1599, gelegen op de linker Waaloever bij Heerewaarden, tegenover Varik, was een gebastioneerde zeshoek, met 4 hele en 2 halve bastions en met een ravelijn aan de zijde van de waterloop tussen Maas en Waal. Enkele bestuursleden hebben aan de resten hiervan, waarvan zeer weinig meer over is, een bezoek gebracht. De overblijfselen komen voor op het uitbreidingsplan der gemeente Heerewaarden.

UTRECHT

Blauwkapel (fort)

Nadat bij het Dagelijks Bestuur berichten waren binnen gekomen betreffende afgravingen welke werden verricht aan de wallen van het fort *Blauwkapel*, waarbij ook een gedeelte van de Westelijke gracht werd gedempt, werd hierop de aandacht gevestigd van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Deze Dienst heeft hierover aan de Minister van O.K.W. geadviseerd, bij zijn ambtgenoot van Oorlog nadere inlichtingen te vragen over diens plannen met betrekking tot het fort.

Hierop is door de Minister van Oorlog geantwoord dat de inmiddels uitgevoerde gedeeltelijke slechting in verband met de bouw van opslagruimte onvermijdelijk was.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

De klassificatie van vestingwerken, volgens het voorstel van de toenmalige Eerst aanwezende Ingenieur te Utrecht, in de N.H.W. en de stelling van Amsterdam is nog steeds in studie (zie jaarverslag 1954 en 1955).

NOORDHOLLAND

Beverwijk

Het streekplan IJmond-Noord is in het afgelopen jaar door Ge-deputeerde Staten van Noordholland goedgekeurd.

Ons is bekend dat de Minister van O.K.W. het behoud van de lunetten, die nog in deze v.m. linie aanwezig zijn, wenselijk acht. Het behoud van de lunetten wordt door ons dan ook met ver-trouwen tegemoetgezien.

Den Helder (verbindingslinie)

Het gemeentebestuur van Den Helder heeft in de loop der jaren reeds enige malen getracht, de verbindingslinie tussen de forten Erfprins (opgeheven) en het bastion Dirks Admiraal (geen klasse) in eigendom te verwerven. In 1948 wilde men de linie slopen, maar later is de gedachte opgekomen de linie in een beplantings-plan op te nemen en tot wandelweg te bestemmen. Dit idee is weer opgevat en de onder-Voorzitter Kolonel DE LAGH heeft, in zijn functie van wnd. E.a.I. te Haarlem, hierover besprekingen gevoerd met het gemeentebestuur. De gemeente wil de verbindingslinie overnemen, met uitzondering van de aansluiting bij het bastion Dirks Admiraal, welke oplossing door ons wordt toegejuicht.

De kleine schans „Vrede en Vrijheid” zal terwille van het ver-krijgen van wat meer ruimte om de wal van het bastion, moeten worden opgeofferd.

Linie Krommeniedijk—Zuidwijkermeer

Bij Koninklijk Besluit van 14 juni 1956 is de linie van vesting-werken opgeheven. De linie omvat de volgende werken:

- fort bij Krommeniedijk met nevenbatterij;
- fort aan de Ham met nevenbatterij;
- wal bij Veldhuis;
- fort van de Dam tot het fort bij Veldhuis;
- fort aan de St. Aagtendijk;
- fort bij Velsen en
- fort Zuidwijkermeer.

Al deze forten blijven voorlopig nog in gebruik bij het Ministerie van Oorlog zodat van slechting voorshands geen sprake is.

Naarden

1. Onder veel dank aan de Eerstaanwezend Ingenieur der Genie te Utrecht voor zijn tussenkomst, kunnen wij berichten dat de, door Naardens jeugd beschadigde gronddekking van de gebouwen in het ravelijn voor de Utrechtse poort, thans door de gemeente is hersteld. De aangebrachte omrastering en het toegezegde strengere politie-toezicht zullen, naar wij hopen, nieuwe vernielingen voorkomen.
2. Het beplantingsplan voor het bastion Oranje is door het Staatsbosbeheer uitgevoerd met inachtneming van de door de Stichting kenbaar gemaakte wensen. Ook de beplanting van het bastion Nieuw Molen is in voorbereiding.
3. De restauratie van het door brand vernielde Arsenaal wacht nog steeds op uitvoering. De Rijkscommissie voor de Monumentenzorg handhaaft haar opvatting, dat herstelwerkzaamheden dienen plaats te hebben met inachtneming van de eisen, die het gebouw als monument stelt.
4. De bekledingsmuren van de vesting Naarden komen langzamerhand steeds meer in verval. Het muurwerk van de West- en Noord-westzijde van de vesting heeft blijkbaar door de in zijn nabijheid, tijdens de bezettingstijd, plaats gehad hebbende ontploffingen (brug over de buitengracht naar Bussum, het springen van de Duitse munitietrein achter de lichtfabriek en de brug bij de Westbeer) sterk geleden. Blijkbaar zijn vele muurgedeelten inwendig gescheurd. Door de inwerking van water en vorst worden de scheuren groter en storten op verschillende plaatsen grote stukken muur in de gracht. Indien hieraan niet tijdig paal en perk wordt gesteld moet gevreesd worden dat het ontstaan van grotere bressen, met alle gevolgen hiervan, niet uit zal blijven. De vraag rijst, door welke instanties en op wiens kosten dit alles hersteld zou moeten worden.

Van deze onzekerheid kan en mag het zo belangrijke monument, als de vesting Naarden is, niet de dupe worden.

Doch niet alleen het toenemend verval van de bekledingsmuren van de hoofdwal hebben een alarmerende toestand geschapen. Ook de afbrokkeling van de muur rondom het ravelijn tussen de bastions Turfpoort en Nieuw Molen neemt hand over hand toe. De bedekte weg tussen de doorbraak naar Bussum en de v.m. Amsterdamse poort wordt sedert begin 1956 gebruikt als oefenplaats van de Brandweer, van de te Laren gestationeerde mobiele colonne. Hierdoor is de langs dit deel van de enveloppe gelegen weg haast onbegaanbaar geworden. Ook de begroeiing aan deze weg, langs de contrescarpzijde van de gracht, is zodanig overvloedig dat het gezicht op de vesting zo goed als

geheel wordt weggenomen. Met weinig moeite en kosten zijn deze bezwaren zeker op te heffen.

5. Met de Stichting „Vrienden van de vesting Naarden” wordt uiteraard een hecht contact onderhouden. De Penningmeester en de Secretaris van „Menno van Coehoorn” zijn immers beide tevens lid van het bestuur van genoemde Stichting.

Tijdens de opening van het seizoen 1956 hield de Secretaris een korte lezing handelende over de betekenis van de vesting Naarden als Monument van geschiedenis en militaire bouwkunst. Ook gedurende de excursie, welke door de Stichting „Vrienden” op 1 september 1956 voor haar begunstigers had georganiseerd, heeft de Secretaris de bezoekers voorgelicht bij de rondgang door verschillende onderdelen van de vesting en het fort Ronduit.

Pampus

Vanwege het Ministerie van O.K.W. is de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg verzocht, een rapport te willen opmaken over de huidige toestand en de waarde als monument van het fort *Pampus*. Op 12 juli hebben enige bestuursleden van de Stichting, tezamen met een vertegenwoordiger van het Min. v. O.K.W. en enkele Genie-autoriteiten, zich ter plaatse op de hoogte gesteld. Daarbij is gebleken, dat dit fort door de Duitsers dermate grondig is vernield, dat het eigenlijk niet meer als een historisch monument van vestingbouw kan worden beschouwd. Het fortterrein is thans door de diepe putten, waar vroeger de geschutkoepels stonden, zeer gevaarlijk.

Texel (Oude Schans)

Het Waterschap „De dertig gemeenschappelijke Polders op Texel” bleek, volgens een ons toegezonden mededeling, thans bereid te zijn de Oude Schans op Texel te verkopen.

Daar het niet op de weg van de Stichting ligt deze schans aan te kopen, heeft het Dagelijks Bestuur deze kwestie wederom in de belangstelling van het Ministerie van O.K.W. en de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland aanbevolen. Onderhandelingen hierover zijn nog gaande (zie jaarverslag 1954, blz. 14).

Weesp

Van het Ministerie van Oorlog is bericht ontvangen dat het gemeentebestuur van *Weesp* heeft verzocht, het bastion Bakkerschans te mogen huren voor recreatie-doeleinden. Het ligt in het voorneemen daar een park met speelweide aan te leggen. Ten Departement

mente van Oorlog kan men instemmen met een verhuring van de bastions Draaierschans, Rooseboom en Nieuw-Achtkant aan de gemeente, maar ten aanzien van het bastion Bakkerschans bestaan bezwaren (zie ook jaarverslag 1955, blz. 14).

ZUIDHOLLAND

Gorinchem

Burgemeester en Wethouders van Gorinchem hebben de mening van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg gevraagd met betrekking tot de verfraaiing van de Altena-wal in deze stad. Het gemeentebestuur wil een voetpad op de kruin van de wal aanleggen. Het Dagelijks Bestuur adviseerde een pad aan de binnenzijde van de wal aan te leggen, waardoor het, uit veiligheidsoogpunt, plaatsen van een hek of heg op de kruin van de wal niet noodzakelijk zou zijn, doch dit advies kon niet worden overgenomen.

Hellevoetsluis

Door het Laboratorium voor Grondmechanica te Delft is een onderzoek ingesteld naar de fundering en de toestand van de muren van bastion VIII te Hellevoetsluis in verband met de aldaar geconstateerde plaatselijke verschuiving en verzakking van het muurwerk. Een omstreeks 1860 aangebrachte aarden ophoging op de zuid-oosthoek van het bastion is een te zware belasting voor de fundering gebleken. Algehele vernieuwing wordt door het Laboratorium echter niet noodzakelijk geacht daar de betrokken muren thans in evenwicht verkeren. Volstaan zou kunnen worden met op een drietal plaatsen in de gracht vóór de muur een damwand te slaan en eventueel de genoemde ophoging ten dele af te graven. De Rijkscommissie voor de Monumentenzorg heeft aan de Minister van O.K.W. de wenselijkheid kenbaar gemaakt, deze voorzieningen zo spoedig mogelijk uit te doen voeren.

ZEELAND

Aardenburg

Na een briefwisseling met de Rijkswaterstaat te Middelburg betreffende de aanleg van een nieuw fietspad langs de Olieschans, waardoor een deel der gracht zou moeten verdwijnen (zie jaarverslag 1955, blz. 15) werd van deze Dienst de mededeling ontvangen dat de schans niet zou worden aangetast. Inmiddels deelde de Correspondent, de heer ROSSEEL, ons mede dat de eigenaar van deze schans het plan koesterde haar te doen afgraven. Met betrekking tot deze dreigende afgraving heeft het Provinciaal Bestuur van Zeeland ons, op een verzoek dezerzijds, bericht, dat in Zeeland geen bodemverlagingsverordening bestaat. Daarom kwam het

Dagelijks Bestuur tot de conclusie dat slechts na een bezichtiging ter plaatse en door middel van mondeling contact met het gemeentebestuur hier iets te bereiken zou zijn. Onze Penningmeester, jhr. SIX VAN WIMMENUM, heeft toen terplaatse een bespreking gehad, waaraan ook werd deel genomen door vertegenwoordigers van de Cultuurtechnische Dienst en van het Staatsbosbeheer en de heer VAN HINTE (secretaris van de vereniging voor Heemkunde in West Zeeuws-Vlaanderen).

Bij deze bespreking bleek dat overleg tussen de Cultuurtechnische Dienst en het Staatsbosbeheer helaas niet had plaatsgevonden en de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening reeds een subsidie in de kosten van de afgraving had toegestaan.

Bij de bezichtiging kwam tot uiting dat van deze schans, gelegen terzijde van de weg Draaibrug—Aardenburg, oorspronkelijk aangelegd ter bescherming van de haven van Aardenburg en later in een redoute veranderd, zo weinig over is, dat het geen zin heeft, op behoud aan te dringen. Zij moet dus wel als verloren worden beschouwd.

De kwestie van het storten van huisvuil in de oude stadsgracht te Aardenburg heeft nog niet tot een voor ons bevredigende oplossing geleid. Het Dagelijks Bestuur heeft contact opgenomen met de V.A.M. met het doel deze Maatschappij in te schakelen voor de afvoer van het huisvuil voor het bereiden van compost. Het gemeentebestuur heeft ons nog niet bericht in hoeverre met de V.A.M. resultaten zijn bereikt.

Over het vinden van een stuk muur in de wal van de Elderschans bij Aardenburg is een schriftelijk en mondeling contact gaande geweest tussen onze Adviseur, de Kolonel SCHUKKING, en de heer VAN HINTE.

Breskens (fort Frederik Hendrik)

Het historisch belang van het behoud van de resten van dit werk werd reeds in het jaarverslag van 1955, blz. 16 uiteengezet.

Nadat onze Adviseur, de heer SCHUKKING, advies had uitgebracht aan het Hoofd van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, heeft de Rijkscommissie deswege een brief gericht aan de Minister van O.K.W., met als gevolg dat deze Minister zich op 13 april tot zijn ambtgenoot van Landbouw heeft gewend met verzoek, geen gelden beschikbaar te stellen voor de egalisatie van dit fort.

Op 17 augustus heeft het Staatsbosbeheer ons medegedeeld, dat aan het project van de Grondmij, tot egalisatie van een gedeelte van het fort geen uitvoering zal worden gegeven.

In opdracht van het waterschap Jong- en Oud Breskens wordt echter puin gestort in de gracht van het fort. Bovendien is de

Gorinchem

Plan van WOUDRICHEM.

Sc

LOEVESTEIN. *Waal*

LOEVESTEIN in 1830

nieuwe veerhaven met toegangsweg te Breskens zo geprojecteerd dat daarbij een gedeelte van het fort zal worden doorsneden. In de verdwijning van dit fort zal dus helaas wel moeten worden berust.

Hulst

1. Uit een, door de heer R. O. WILKING te Hulst, ons toegezonden krantenknipsel bleek dat bij opgravingen in het bolwerk Brederode belangrijke fragmenten van de door Mattheus Keldermans omstreeks 1510 gebouwde „Dubbele Poort”, waren gevonden. Op de kaart van Van Deventer staat reeds een dubbele poort voorzien van twee torens. Vol verwachting werd door ons uitgezonden naar de resultaten van deze opgravingen in een rapport van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. De Directeur van dit Bureau moest echter in december 1956 aan ons berichten, dat voorlopig niet begonnen kon worden met een verdere ontgraving van de poort omdat de Gemeente de verpachting van de op de poort liggende gronddekking weer zal verlengen. Er wordt echter nog nader onderhandeld.
2. De heer R. WILKING sloeg alarm toen hij ontdekte dat men bezig was, de wallen van de voormalige schans (redoute of fort) Sandberg, gelegen onder de gemeente Grauw bij Hulst, af te graven.

Door spoedig ingrijpen kon deze afgraving worden stopgezet, in afwachting van een nadere beslissing van de Minister van O.K.W. ingevolge de Tijdelijke Wet Monumentenzorg.

De historische betekenis van het fort Sandberg moet hoog worden aangeslagen. Het vormde een belangrijke schakel in de verdediging van de vesting Hulst en heeft als zodanig in de strijd ter verovering en behoud van Oost Zeeuws-Vlaanderen herhaaldelijk een rol gespeeld. Als afzonderlijk werk aangelegd ca. begin van de 17e eeuw, deed het werk reeds dienst tijdens het beleg van Hulst in 1645. Het behoorde met de nog bestaande Moerschans tot de 30 forten of schansen die tegelijk met de vesting veroverd moesten worden. Kort na het beleg is het door een ongeveer 4 km lange, bijna rechte linie met de vesting verbonden, waar in ook de Moerschans gelegen was. Coehoorn heeft in 1701 de vierhoekige gebastioneerde schans Sandberg tot een vierkante redoute laten verbouwen. In 1702 verdedigde de Generaal van Dedem de linie tegen de Fransen onder Vauban en sloeg hun aanval af. Ook in 1747 heeft de redoute Sandberg krachtig weerstand geboden. Er zijn dus redenen te over om de resten van dit werk voor slechting te bewaren.

3. De verkeerssituatie ter plaatse van de Bagijne poort te Hulst uit 1704 maakt het nodig enige maatregelen te nemen ter beveiliging van het verkeer, met name van de voetgangers en fietsers. Daarom stellen B. en W. van Hulst voor op enige afstand naast het poortgebouw aan beide zijden een lage tunnel aan te brengen, zodanig dat het dominerende beeld van de oude poort niet wordt aangetast en het profiel van de stadswal ongeschonden blijft.

Teneinde tot een verantwoord plan te komen heeft het College van B. en W. op 6 november 1956 een bespreking gehouden waaraan namens het Dagelijks Bestuur door de architect jhr. ir. SIX VAN WIMMENUM werd deelgenomen. Een nader uitgewerkt plan is inmiddels ter beoordeling van het Dagelijks Bestuur en de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg toegezonden.

Philippine

Oorspronkelijk was dit de circa 1583 door Parma gebouwde schans St. Philip. Deze werd voor Maurits in 1600 door Ernst Casimir genomen, viel spoedig weer in Spaanse handen, doch kwam in 1633 voorgoed onder de Staten.

De werken aan de Noordzijde, ten onrechte niet vermeld op de „Voorlopige lijst”, werden reeds eerder afgegraven. Het dorp bij de schans werd omgeven door een gebastioneerde omwalling of retranchement met ravelijnen en contrescarp. In het verslagjaar werd bekend dat de N.V. Grondmij. plannen ontworpen had om tot egalisatie te komen van de contrescarp, gepaard met de demping van een gedeelte van de vestinggreacht.

De Rijkscommissie voor de Monumentenzorg heeft toen op ons advies de Minister van O.K.W. geadviseerd, zijn invloed aan te wenden, om de uitvoering van deze plannen te voorkomen, althans te verhinderen dat hiervoor van overheidswege financiële steun wordt verleend.

De Minister heeft dit advies opgevolgd.

Sluis

1. De Nederlandsche Heidemaatschappij heeft van het gemeentebestuur van Sluis opdracht ontvangen een plan samen te stellen tot restauratie van de wallen dezer stad. Een verzoek om de kosten verbonden aan het opmaken van deze plannen op ons te nemen moest worden afgewezen. In een bijeenkomst van twee vertegenwoordigers van de „Heidemij.” met onze Voorzitter, Adviseur en Secretaris, hebben wij de verlangens der Stichting ten aanzien van het restauratieplan kenbaar kunnen maken.

Historische gegevens (foto's) betreffende de stadswallen werden aan de „Heidemij.” in bruikleen afgestaan. Een door de ontwerpers samengesteld plan zal t.z.t. aan de Stichting worden voorgelegd.

2. B. en W. van Sluis hebben bericht, dat bij de wijziging van het uitbreidingsplan rekening zal worden gehouden met het door de Stichting, aan de Provinciale Planologische Dienst in Zeeland, uitgebracht advies (zie jaarverslag 1955, blz. 17).

NOORDBRABANT

Bergen op Zoom

Over de eventuele herbepanting enz. van de taluds van het ravelijn op de Zoom, werd, op verzoek van de Directeur van gemeentewerken te Bergen op Zoom, advies verstrekt. Alvorens hiertoe over te gaan waren hierover inlichtingen gevraagd aan het Staatsbosbeheer.

Geertruidenberg

Van het Gemeentebestuur van Geertruidenberg werd ter kennisname een ontwerp voor een gemeentelijke monumentenverordening ontvangen. Hiermede werd instemming betuigd, mits onder „terreinen en waterpartijen” mede de vestingwerken zijn begrepen. Het gemeentebestuur heeft hierop desgevraagd medegedeeld dat de vestingwerken niet in de bij de gemeentelijke monumentenverordening behorende lijst zijn opgenomen, omdat zij reeds op de van Rijkswegen vastgestelde lijst van Monumenten voorkomen. De restauratie van de wallen en vestinggrachten is door de gemeente met Rijkssubsidie krachtig aangepakt.

's-Hertogenbosch

Men vestigde onze aandacht op enige artikelen in diverse nummers van de „Toeristenkampioen”, waarin gewezen wordt op de gevaren, die het Bosse Broek nabij 's-Hertogenbosch bedreigen. Het gemeentebestuur wil overgaan tot de bouw van een cultureel centrum tegen de wallen aan en vindt deze plaats daarvoor juist zeer geschikt; de Contact-Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming en Bond Heemschut hebben er tegen geprotesteerd waarmee door ons adhesie is betuigd.

Heusden

Bij de opening van het nieuwe raadhuis te *Heusden* heeft het oudste gemeenteraadslid opnieuw gefulmineerd tegen de vestingwallen, welke zijns inziens de natuurlijke groei van de stad Heusden belemmeren.

Deze zienswijze is niet nieuw; onze Stichting moet erkennen, dat de vestingwerken en vooral de grachten in zeer vervallen staat verkeren. Een plan tot verbetering ligt evenwel klaar, maar helaas ontbreken momenteel de arbeidskrachten, om dit plan uit te voeren.

Klundert

Het gemeentebestuur van Klundert heeft bij het Rijksbureau voor de Monumentenzorg een aanvraag ingediend om subsidie voor het restaureren van de tot de Zuidelijke vestingwerken behorende beer met monniken die in vergevorderde staat van verval verkeert.

Nu de restauratie van de overige vestingwerken terplaatse is voltooid is dit nieuwe initiatief van het gemeentebestuur zeer verheugend te noemen.

Liniën van Den Hout en van de Munnikenhof

Het beheer van deze Liniën is door het Ministerie van Oorlog overgedragen aan het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, terwijl met het onderhoud het Staatsbosbeheer is belast. Voor verkaveling behoeft nu weinig vrees meer te bestaan. Wel is door ons kenbaar gemaakt de wens, dat de gracht niet moet dichtgroeien met struiken, daar anders haar betekenis als hindernis verloren zou gaan. Men late de natuur evenwel haar gang gaan, mits op enige plaatsen het profiel van de wallen (dus zonder bomen en struiken) zichtbaar blijft.

Intussen bevat het mededelingenblad van het Ministerie van O. K.W. van 24 november 1956 het bericht dat de Linie van Den Hout en de Munnikenhof is verworven als Staatsnatuurreservaat, waaruit blijkt dat het behoud van het object is verzekerd.

Willemstad

Met instemming van het Dagelijks Bestuur heeft het gemeentebestuur zes zitbanken op de wallen doen plaatsen. Ook werd goedgevonden de wallen te laten begrazen door schapen voor rekening en risico van de gemeente.

Tevens werd aan de P.T.T. te Breda toegestaan om over te gaan tot het leggen van een ondergrondse telefoonkabel van de v.m. Landpoort, langs de toegangsweg om het ravelijn naar het begin van de Kon. Wilhelminalaan.

Er is een nieuwe overeenkomst van verpachting van de visserij in de vestinggracht tot stand gekomen, lopende tot 1 januari 1962. Indien door derden met de hengel wordt gevestigd, komt een derde deel van de inkomsten van de visvergunning ten goede aan de Stichting.

Van de familie VAN OORDT te 's-Gravenhage werd door de Stich-

ting als schenking aanvaard, een schilderij voorstellende „Gezicht op Willemstad” dat in 1916 werd aangeboden aan Z.Ex. Luitenant-Generaal H. L. VAN OORDT bij zijn vertrek als stellingcommandant. Wegens de vrij grote afmetingen (2.20 × 0.62 m), was het ons niet mogelijk dit schilderij in het eigen vergaderlokaal op te hangen. Daarom werd aan het Gemeentebestuur van Willemstad gevraagd om het schilderij in bruikleen te nemen en het een plaats in het raadhuis te willen geven, hetgeen door het gemeentebestuur is aanvaard.

De Vereniging „Willemstad Vooruit”, huurster van bastion III, verzocht toestemming voor het in dit bastion inrichten van een kinderspeelplaats, hetgeen door ons werd goedgekeurd.

Met onze instemming ontving de N.V. Waterleiding Maatschappij „Noord-West-Brabant” van de Dienst der Domeinen vergunning voor het leggen, hebben en onderhouden van een waterleidingbuis van ongeveer 24 m lengte op de erfpachtsgrond der Stichting.

Aan de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen werd verzocht aan de Stichting voor het jaar 1958 een subsidie te verlenen van f 3000.— voor het onderhoud van het object Willemstad. Als antwoord hierop werd bericht ontvangen dat Z.Ex. op de begroting voor 1957 ten behoeve van de Stichting een bedrag van f 1500.— subsidie heeft geplaatst en voornemens is dit ook voor 1958 te doen plaats hebben.

Woudrichem

Nopens de toekomstige bestemming van de wallen der opgeheven vesting (zie jaarverslag 1955, blz. 19) en het saneringsplan der gemeente met de hiermede verband houdende dreigende aantasting van de vestingwerken is het overleg tussen de betrokken Departementen, de Provinciale Planologische Dienst en Monumentenzorg met het gemeentebestuur nog gaande. Onze Adviseur de Kolonel SCHUKKING heeft hierbij de verlangens van de Stichting naar voren gebracht.

LIMBURG

Maastricht

1. De Rijkscommissie voor de Monumentenzorg heeft aan de Minister van O.K.W. geadviseerd over de restauratie van een tweetal objecten te Maastricht. Het betreft hier één der torens van de Waterpoort „de Reek”, ook wel „Zwarte Sluizen” geheten.

Van de twee torens, inwendig met aarde opgevuld, zal de oostelijke worden gerestaureerd. Het tweede object dat hersteld zal worden is het Rondeel „De vijf Koppen”. Het plan

- om de ruimte boven de Kazematten in te richten tot verenigingslokaal kon evenwel niet worden toegestaan, met welke beslissing de Stichting zich verenigt.
2. De Secretaris heeft tijdens een bezoek aan Maastricht samen met de heer MORREAU een bezoek gebracht aan het gebouw van de Limburgse Broeders aan de Brusselsestraat. Op de zolder is Broeder SIGISMUNDUS bezig met de vervaardiging van een maquette van de stad Maastricht omstreeks het jaar 1800. Dit belooft een bezienswaardig geheel te worden.
 3. De Bosse Fronten zijn indertijd op kosten van het Rijk van een afrastering voorzien terwijl houten deuren voor de ingangen van enige contrescarpgalerijen werden aangebracht. In de loop van het jaar hebben ons echter van verschillende kanten berichten bereikt, die meldden dat de omrastering op tal van punten gaten vertoont en dat de jeugd van Maastricht de vestingwerken als speelterrein gebruikt; dit is ongewenst en lang niet ongevaarlijk, zodat een verscherpt politietoezicht in overweging is gegeven.

Mook (Moker en Heumense schansen)

Onze Adviseur, de Kolonel SCHUKKING, heeft een bespreking gehad met vertegenwoordigers van de Katholieke Jeugdbeweging (huurder van de schans) over het herstel door de R.K. Verkenners zelf. Het Staatsbosbeheer heeft een tekening van de schans vervaardigd en nog meer gegevens toegezegd.

De Voorzitter bezocht op 27 juli de Heumense schans en rapporteerde dat het profiel van deze schans behoorlijk en dat het geheel overigens in goede staat is.

Sittard

1. Bij het Dagelijks Bestuur is ingekomen een afschrift van het adres, dat de Stichting voor Heemschut en Heemkunde in het land van Sittard „Jacob Kritzraedt” aan de raad der gemeente Sittard heeft gericht.

Naast veel lof voor het ontwerp-kernplan voor de oude binnenstad bevat dit adres kritiek op de voorgestelde verbinding Odastraat—Deken Thijssenstraat vlak naast de wal en de verbinding van laatstgenoemde straat met de Brandstraat. Zulks zou een definitieve aanplemping van de oude stadsgracht betekenen. Besloten werd, het adres en de bijbehorende brief ter kennisneming in handen te stellen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Later werd ons een afschrift aangeboden van het request, dat genoemde Stichting aan H.M. de Koningin en de gemeente

Sittard heeft gericht inzake de voorgenomen aanleg van een brede verkeersweg naast de stadswal tussen Odastraat en Deken Thijssenstraat. Adressante voert als haar bezwaar aan, dat deze weg niet op het uitbreidingsplan voorkomt en dat bij realisering de wallen hun karakter grotendeels zullen verliezen. Het Dagelijks Bestuur achtte het beter, alvorens stappen bij het gemeentebestuur te ondernemen, af te wachten, wat de Minister van O.K.W. en Monumentenzorg terzake zullen doen. Inmiddels heeft de Bond Heemschut reeds vernietiging van het desbetreffende Raadsbesluit verzocht.

2. De Secretaris heeft tijdens een bezoek aan Sittard het fort Sanderbout bezichtigd en daarbij moeten vaststellen, dat in de toestand van vervuiling nog geen verbetering is gekomen. Het kleine kerkhof boven het fort is ontruimd; volgens geruchten zou de gemeente hier een plantsoen willen aanleggen.
3. De heer OFFERMANS te Sittard, vestigde de aandacht van de Stichting op het bestaan van een tweetal historische schansen tussen *Tudderden* en *Gangelt* ten Oosten van Sittard, welke door de grenscorrecties op Nederlands gebied zijn komen te liggen. De situatie zal ter plaatse nog in ogeschouw moeten worden genomen om over de waarde dezer restanten te kunnen oordelen.

AANWINSTEN

Ten behoeve van de bibliotheek der Stichting werd *aangekocht*: A. J. MERTENS en J. HENKENS „Schetsen uit de geschiedenis van het land van Weert”.

Ten geschenke werden ontvangen en in dank aanvaard:

1. Van de familie VAN OORDT te 's-Gravenhage een schilderij voorstellende een panorama op Willemstad, vervaardigd in april 1917. Dit schilderij is in bruikleen afgestaan aan de gemeente Willemstad en aldaar in het Raadhuis opgehangen (zie pag. 21).
2. Van de heer H. BRABER, Directeur van de V.V.V. te Groningen een kaart van de vesting Bourtange, voorzien van een beknopte toelichting.
3. Van de heer W. H. COOL een tweetal oude prentbriefkaarten van de Ginnekenpoort te Breda, die in 1869 is afgebroken.
4. Van de heer W. H. SCHUKKING een overdruk van het artikel van zijn hand over Retranchement in het Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond.
5. Van het lid van het Hoofdbestuur jhr. mr. F. L. J. VAN RIJCKE-VORSEL te Berlicum:
 - a. Het maandblad „Brabantia” van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant en de Stichting Brabantia Nostra (vijfde jaargang).
 - b. Een plattegrond van de Italiaanse stad Verona.
 - c. Diverse afbeeldingen van buitenlandse kastelen.
6. Van het MINISTERIE VAN ONDERWIJS, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN: Gedenkboek, uitgegeven ter ere van het 25-jarig bestaan van de Stichting „Het Limburgs Landschap”.
7. Van de heer mr. P. J. VAN DER MARK: Een foto van de Havenmolen op het St. Antoniusbolwerk te Nijmegen (foto omstreeks 1880).
8. Van het gemeentebestuur te NIJMEGEN (door ruiling met atlas Deel I): dr. F. Gorissen. Stede-atlas van Nijmegen (Brugge 1956).
9. Van de RIJKSDIENST VOOR HET NATIONALE PLAN: een verslag, betreffende de ruimtelijke ordening in de Benelux-landen.
10. Van de OUDHEIDKUNDIGE KRING: „De Oranjeboom” te Breda het jaarboek 1955.

Voor het archief werden *krantenknipsels* ontvangen over: *Aardenburg*. Nogmaals de Romeinen in Aardenburg en een Zeeuws stedenboek uit: de Nieuwe Rotterdamse Courant van 31 december 1956.

Amersfoort. Restanten van vestingwerken blootgelegd, uit: Amersfoortse Courant van 19 april 1956.

Vestingwerken worden in kaart gebracht, uit: Amersfoortse Courant van mei 1956.

Besselingerschans. H. STAM. De schans blijft behouden, uit: Graafschapsbode 4 juli 1956.

Breebergerschans. J. S. VAN DER MOLEN, Tussen Breeberg en Tjonger, uit: Leeuwarder Courant 28 november 1956.

Elvenschans. L. J. MORREAU. Enkele bijzonderheden over de voormalige Elvenschans bij Eisden, uit: Limburgse Leeuw 1956, nr. 3.

Heusden. Pleidooi voor de ontmanteling van de voormalige vestingwerken, uit: de Volkscourant van 12 september 1956. Stedebouwkundige problemen in oude vestingstadjes, uit: Nieuwe Rotterdamse Courant van 3 juli 1956.

Wallenslechter aan het woord, uit: Nieuwsblad voor Gorinchem 6 juli 1956.

Hulst. Talloze opgravingen in Zeeland, uit: Nieuwe Rotterdamse Courant 6 oktober 1956.

De Keldermanspoort moet ontgraven worden, uit: de Stem, van 11 juni 1956.

Voorlopig geen uitgraving van de Keldermanspoort, uit: de Stem, 28 september 1956.

Wat nu met de Molenberg?, uit: de Stem van 1 oktober 1956.

Jaarvergadering Menno van Coehoorn. De Stichting Menno van Coehoorn bezocht Loevestein en Woudrichem, uit: de Rotterdammer van 11 juni 1956.

Stichting Menno van Coehoorn maakte excursie naar Loevestein en Woudrichem, uit: Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken van 13 juni 1956.

Stichting Menno van Coehoorn was in het fort Loevestein, uit: het Vrije Volk van 11 juni 1956.

Leuvenheim. H. STAM. De inval van Graaf Hendrik van den Berg in de Veluwe in 1629, uit: De Graafschapsbode 19 oktober 1956.

Maastricht. Verlanglijstje voor herstel van aloude vestingwerken, uit: Limburgs Dagblad 6 juli 1956.

Stichting Menno van Coehoorn en Maastrichtse vestingwerken, uit: Nieuwe Limburger 13 juni 1956.

Muiden. uit: Nieuwe Leidse Courant, juni 1956.

Het Muiderslot wordt in oude staat hersteld. Bomvrije gebouwen in de omwalling gesloopt, uit: Delftse Courant van 7 januari 1956.

Naarden. Naardens faam werd duur betaald, uit: Panorama 1956, nrs. 12—13.

Pannerden. Pannerdens kanaal 250 jaar oud, uit: Nieuwe Rotterdamse Courant van 24 februari 1956.

Sittard. Bond Heemschut vraagt vernietiging Raadsbesluit, uit: Nieuwe Limburger, 11 augustus 1956.

Verder werden weer ontvangen diverse jaarboeken, jaarverslagen en tijdschriften van verenigingen en stichtingen, waarmede relaties worden onderhouden.

Besluit

Overeenkomstig het gestelde in artikel 2 van het Huishoudelijk Reglement wordt dit verslag, na door het Dagelijks Bestuur te zijn goedgekeurd, in de jaarvergadering van het Hoofdbestuur aan laatstgenoemd bestuur aangeboden.

LEIDEN, APRIL 1957.

De Secretaris,

C. A. DE BRUIJN.

Goedgekeurd door het Dagelijks Bestuur:

L. J. SPANJAERDT SPECKMAN,	Voorzitter.
L. J. DE LAGH,	Onder-Voorzitter.
W. H. SCHUKKING,	Adviseur der Stichting.
C. A. DE BRUIJN,	Secretaris.
Jhr. ir. SIX VAN WIMMENUM,	Penningmeester.
Mr. P. J. VAN DER MARK,	Adjunct-Secretaris.

ENKELE GREPEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN LOEVESTEIN EN WOUDRICHEM

(zie de afbeelding)

(Causerie gehouden door Kolonel W. H. SCHUKKING,
Adviseur van de Stichting)

Men zou deze historische vestingwerken kunnen betitelen als:
het grote fort en de kleine vesting.

Zij zijn nl. ongeveer even groot en ook van dezelfde vorm — in wezen een vierhoek met een 5e bastion aan de rivierzijde — in tegenstelling met *Gorcum*, dat wegens zijn grotere bebouwde oppervlakte elf bastions bezit, dus feitelijk een 11-hoek is.

Toch is ook *Woudrichem* een zeer belangrijke vesting, zowel historisch als wegens zijn nog gave, zware wallen: 4 aarden bolwerken en 1 stenen bastion, 2 ravelijnen, bemuurde fronten langs de rivier, 2 vestingberen en brede grachten.

U zult U daarvan nog kunnen overtuigen.

Eerst dus iets over het fort, dat gij reeds hebt rondgewandeld. Meer nog dan het fort is bekend het *slot* Loevestein, uiteraard veel ouder dan zijn gebastioneerde omwalling evenals dit bij het *Muiderslot* het geval is, waarvan de omwalling uit 1577 dateert (jaarverslag 1955: blz. 12 over beplanting enz.).

Mr. H. HARDENBERG, de tegenwoordige Algemene Rijksarchivaris heeft in zijn artikel: *De Stichting van het Slot Loevestein* (Gelre, 1934), aangetoond dat dit slot gebouwd moet zijn tussen 1330 en 1368 en zijn naam ontleent aan Dirk, bijgenaamd *Loef van Horne*, Heer van Altena (dus *niet* van Romeinse of M.E. oorsprong en niet naar een Heer van Leuven of Loeven genoemd).

De omwalling in moderne vorm met haar 5 bastions is aangelegd in de 70er jaren van de 16e eeuw, vermoedelijk naar het ontwerp van *Johan van den Corput*, hopman, ingenieur en vertrouweling van de Prins van Oranje op wiens last hij in augustus 1574 Loevestein bezocht, hetgeen is af te leiden uit de Resolutie der Staten van Holland van 29 augustus van dat jaar. (bijlage 1).

In 1572 hadden de Watergeuzen het slot, kort na den Briel en Gorcum heroverd op de Spanjaarden, die het na de (door Oltmans sterk geromantiseerde) aanslag van de ossenkoopman *Herman de Ruyter* uit den Bosch in 1570, hadden ingenomen.

In 1573 werd tot Goeverneur benoemd Ridder *Charles de Trello* (of Trillo). Aan verschillende brieven, in het Koninklijk Huisarchief bewaard, door Prins Willem I aan hem geschreven in die moeilijke jaren van 1573—'76 danken wij o.a. het eerste positieve gegeven over de constructie van het fort. Weliswaar zijn er een

massa resolutiën van de Staten van Holland, welke die bouw betreffen, maar deze gaan uitsluitend over de financiering, m.a.w. hoe het geld moest worden gevonden waarmee de werklieden: pionniers — doch ook vagebonden en landlopers — moesten worden betaald, zolang als het mogelijk was. Het jaar 1575 alleen produceerde een 20-tal zodanige en soortgelijke resoluties over Loevestein, wel een bewijs dat zij niet alle resultaat hebben gehad. Maar goed begrijpelijk sluit daarbij aan de korte en karakteristieke brief van 6 december '75 door de Prins aan Trillo gedictieerd en waarin hij mededeelt een bedrag van 500 guldens te kunnen beschikbaar stellen om met alle spoed het reeds eerder besproken werk aan te vatten: 2 bolwerken en de verbreding van de grachten (bijlage 2).

Aanvankelijk op deze wijze, later meer geregeld, is de omwalling opgebouwd met haar bastions, hoofdgracht, enveloppe en buitengracht en zo ligt het fort er nog, als in de tijd van *Hugo de Groot*, en door *Vondel* bezongen als: „Gewelt van wallen, dubb'le gracht”. Met de grimmige 14e-eeuwse burcht tezamen vormt het thans een Rijksmonument dat door het Ministerie van Oorlog aan dat van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is overgedragen en dat, voor wat het slot betreft, door de Rijksgebouwendienst, voor de wallen en grachten door het Staatsbosbeheer wordt onderhouden. Een bijkomstige historische bijzonderheid is nog dat in een der bastions begraven ligt de Generaal *Adriaan van Helden*, overleden in 1822, die eens de titel voerde van „Maréchal des Camps et armées francaises”. 1784—'87 was hij Adjudant van de Directeur-Generaal *Du Moulin*, doch kort daarna ging hij in Franse dienst om in 1795 met *Daendels* terug te keren (zie *v. d. Aa Biogr. Wbk.* 1867).

Tenslotte nog iets over *Woudrichem*, al zullen wij van de geschiedenis van deze oude vestingstad bij monde van de Heer MAX WOLTERS nog meer vernemen.

Langer dan Gorcum en Loevestein bleef „Worcum” in handen van de Spanjaarden of zoals de historicus *Adrianus Junius* zegt: „onder des Coninx confiscatie”. Dit was nog zo (of eigenlijk wéér zo, na de verovering in 1574 door de beruchte Chiappin Vitelli) in 1575, toen Junius schreef.

De Resolutiën van de Staten van Holland, waartoe *Woudrichem* toen met het Land van Altena ressorteerde, zijn ook hier verder een belangrijke bron.

Wij lezen daaruit zelfs dat in september 1576 een (geheime) opdracht werd gegeven om de toen nog ommuurde en omgrachte stad, te overweldigen en inderdaad schijnt zij nog in dat jaar aan de Staatse zijde te zijn gekomen.

Maar van betere versterkingen is dan nog maar sprake op papier en bovendien zal de uitvoering vertraagd zijn door een „grootte disolatie, afbrandinge en de bederffenis der stede van Woudrichem ende Landen van Althema" waarvan de Res. van 6 juni 1579 rept. Eerst in 1583 wordt de bouw der omwalling systematisch en energiek aangevat en ook dan geeft de Prins leiding en zendt hij de Ingenieur en fortificatiemeester, tevens Gecommitteerde van de Staten, *Adriaan Anthonisz* die het plan voor de vesting ontwerpt ten bedrage van 16000 ponden van 40 grooten (bijlage 3; zie ook Alg. R. A. Kaart No. 3212 van 1586).

RESOLUTIËN STATEN VAN HOLLAND

Vanoud

Bijlage 1

1574. 29 Aug. Ordonnantie voor twee Schippers van Gornichem.

Is geordonneert den Ontfanger Francois van Valkestein, te betaelen Wouter Hoff ende Hendrik met den Baart, Schippers van Gornichem, elks twaelf ponden van veertig grooten, van dat sy *Koorput* met sijne *Knegten* gevoert hebben uit *Louvestein* na Rotterdam, ende van daar na Krimpen.

N.B. Uit deze resolutie, die ook door *Boonzajer* en *Merkes* in hun boek, blz. 49, wordt aangehaald, heeft de schrijver van de „Gids voor de bezoekers van Loevestein" vermoedelijk afgeleid (blz. 5), dat „*Johan van den Cornput*, vestingbouwkundige, in 1574 op het slot woonde en het waarschijnlijk nieuw heeft omwald; later werd hij beroemd door de verdediging van Steenwijk in 1580'.

Daar geen andere bouwmeester van de omwalling bekend is, doch m.i. wel vaststaat dat reeds in 1575 met de aanleg is begonnen, nl. door de Kommandeur *Charles van Trillo* (reeds 1573 benoemd) op persoonlijke last van Prins *Willem van Oranje* en de Staten van Holland, nemen wij aan dat inderdaad door v. d. Corput de aanwijzingen voor de eerste versterkingen zijn gegeven.

Koninklijk Huisarchief; archief Trillo.

Bijlage 2

stuk 44. (uit Rotterdam 6 December 1575).

Monsieur Trillo, Je n'ay vullu faillir de vous advertir, comme ayant eu le désir de fortifier la place de Lovesteyn, j'ay maintenant trouvé les moiens d'avoir la somme de cinq cens florins pour quelques mois pour y estre employés. Qui est cause de vous prier de faire toute diligence affin de trouver quelque'ung qui veuille entreprendre ledict ouvrage, *asçavoir de faire deux bollevartz, et le raggrandissement des fosséz*, comme

je vous ay désià autrefois dit. Et en cas que ne pomez trouver personne qui veuille accepter tel ouvrage, je vous prie me le vouloir mander, affin que je y puisse pourveoir d'autre manière, en envoyant quelq'ung visiter la place et l'ouvrage que je désire y estre faicte pour par après accorder de tel marché que sera trouvé raisonnable.

Sur ce je prie Dieu vous avoir, Monsieur Trillo, en Sa Sainte garde et protection.

Escrit à Rotterdam ce VIme de décembre 1575,

Vostre bien bon amy

Guille de Nassau

(ondertekening alleen eigenhandig)

A Monsieur Charles
de Trillo Commdr.
de Louvesteyn.

RESOLUTIËN STATEN VAN HOLLAND

Bijlage 3

1583. 13 Augusti -

De Staten van Hollandt gehoort hebbende 't rapport van haarl. Gecommitteerde Adr. Anth. Mr. vande Fortificatien, aangaande de bestedingh vande Wercken van Fortificatien der Stadt Worchum, sulcx de selve te vooren bij hem waren afgesteecken door last van sijn Exc. ende de Staten, hebben de selve bestedingh goedtgevonden, ende de Conditien van dien aangenomen, mitsgaders den Staat vande onkosten der selve Wercken begroot tot ontrent 16000 ponden van XL grooten, omme op de betalingh van dien sulcx te doen voorsien Adr. Anth. gecomm. en geauthort dat de voorsz. Wercken eerstdaaghs gemeender handt begonst, gevordert ende d'Arbeydtsluyden in 't werck mogen gehouden worden, ende over al ter plaatse daar de meeste periculen souden mogen zijn van eenige aankomst van den Vijandt, ten eynde de selve Wercken met 'en eersten in defensie mogen worden gebracht, daar toe Cornelis Maartensz als opsiender den voorn. Gecommitteerde sal assisteren, ende een Penninghmeester ende Schans schrijver aldaar gestelt sullen worden, ende voorts de Magistraat der Stadt *Worchum* bij desen wort belast ende geordonneert, en oock alle andere des nodigh zijnde, den voorn. Adriaen Anthonisz., Gecommitteerde, in 't vorder opmaecken der voorsz Wercken

niet alleen te gehoorsamen ende te obedieren, maar oock alle hulp ende assistentie, des versocht zijnde, te bewijzen.

Gedaen in den Hage onder 't Zegel vande Staten voorn. hier op gedrukt op den 13 Augusti 1583.

Ut supra

Is geordonneert te schrijven aan Burgemeesteren ende Regeerders van *Gornichem*, dat sijluyden tot vorderingh vande voorsz Fortificⁿ. een Penninghmeester aldaer annemen willen, tot redelijcke kosten vanden Lande, daartoe Brienen de Feytere gehouden wort voor gerecommandeert;

Van gelijcken aan Burgemⁿ. ende Regeerders der Stadt *Worchum*, dat sij een Schans schryver daar toe willen ordonneren; ende aan Corn. Maertensz dat hij als opsiender den Fortificatiemeester Adriaen Anthonis wil helpen verlichten ende assisteren in 't vorderen vande voorsz. Wercken van Fortificatie, achtervolgende de Minute daar van zijnde.

P U B L I C A T I E S

verkrijgbaar ¹⁾ bij of door tussenkomst van de Stichting
 Menno van Coehoorn
 (aan te vragen bij het secretariaat Rijnsburgerweg 105, Leiden).

Werumeus Buning en Schukking „Wandelingen met Mars”	f	2,—
Plaatwerk „De wallen van Naarden”	„	10,—
Boekwerk Naarden 1350—1950 door C. A. de Bruijn en W. H. Schukking	„	5,—
Het fort Rovers of (de) Rovere, door mr. J. Belonje . . .		kosteloos
Register op de jaarverslagen 1932—1955		idem
Jaarverslag 1932—1933	f	0,15
„ 1934—1935	„	0,15
„ 1936	„	0,10
„ 1937	„	0,10
„ 1938	„	0,10
„ 1939	„	0,10
„ 1940	„	0,10
„ 1941—1945	„	0,30
„ 1946	„	0,10
„ 1947	„	0,10
„ 1948	„	0,10
„ 1949	„	0,10
„ 1950	„	0,10
„ 1951	„	0,10
„ 1952	„	0,10
„ 1953	„	0,10
„ 1954	„	0,10
„ 1955	„	0,10
„ 1956	„	0,25
Plattegrond en profiel Oud-Nederlands Vestingstelsel. .	„	1,50
Plattegrond, doorsneden en beschrijving Nieuw-Neder- lands idem	„	1,50
Atlas van Nederlandse Vestingwerken, deel I (Groningen - Friesland - Drente) voor leden	„	4,—
voor niet-leden	„	7,50

¹⁾ Zolang de voorraad strekt.

I N H O U D

	blz.
Inleiding	1
Besturen, Commissiën en Correspondenten	2
Donateurs en Begunstigers	4
Financieel Overzicht 1956	4
Vergaderingen, bezoeken, excursies, contacten	5
Propaganda, enz.	7
Bemoeiingen van de Stichting ten aanzien van het behoud van Historische Vestingwerken	8
Groningen	8
Gelderland	8
Utrecht	11
Noordholland	12
Zuidholland	15
Zeeland	15
Noordbrabant	19
Limburg	21
Aanwinsten	24
Besluit	26
Bijlagen	27
Publicaties	32

